

Rezistența conștiinței juridice naționale. Dreptul privat românesc

Alexandru BOT, Jurist

Mulți basarabeni, inclusiv eu, sărbătorim mâine Ziua Unirii Basarabiei cu România. N-aș dori să polemizez pe marginea conținutului acestei zile și n-aș vrea să-i impun nimănui spiritul festiv... Însă, cred că voi fi unanim susținut zicând că anume asemenea momente din istoria noastră zbuciumată ne fac să cugetăm asupra faptului cine suntem și, cu atât mai mult, în virtutea căror circumstanțe am reușit să ne păstrăm identitatea timp de 106 de ocupație străină?! La acest capitol un rol semnificativ îi revine dreptului privat în baza căruia ne-am conservat specificul național față de autoritățile alogene. Răsfoind literatura istorică, care practic mi-a monopolizat rafturile casei, am găsit un valoros articol, scris în perioada interbelică, dedicat anume importanței dreptului privat românesc care a rămas neschimbat timp de un centenar de izolare rusească. Cuprinsul acestui articol e semnat de reputatul jurist și istoric Alexandru V. Boldur, care până în 1948 a deținut postul de director al Institutului de Istorie Națională „A.D.Xenopol” din Iași. Așadar, textul operei îl redau în forma sa originală în rândurile ce urmează și sper ca această mică incursiune în istorie să ne fie la fel de utilă ca și un comentariu prezent al relațiilor sociale private:

Rezistența conștiinței juridice naționale (dreptul privat românesc)

Alexandru Boldur, Istoria Basarabiei, ed. Victor Frunză, București, 1992, p. 485-488

Legile locale basarabene subț Ruși sunt un prețios diamant istoric, o dovadă excelentă a provenienței naționale românești și a caracterului etnic al provinciei¹.

Despărțită de trupul Moldovei mai mult de 100 de ani, Basarabia și-a păstrat dreptul civil moldovenesc, inclusiv și cel agrar, ca o moștenire părintească.

O parte din cultura străină Rușilor — dreptul românesc vechiu, înțelegând prin aceasta obiceiul pământului și recepția judecătorească a dreptului bizantin, a supraviețuit în

¹ Mal amănunțit: A. Boldur: *Dreptul local al Basarabiei*. Schiță de istorie, Chișinău, 1932, pag. 1—26, extras din rev. «Vieața Basarabiei», 1932, 10.

Acest obicei al pământului și-a menținut situația sa în Basarabia, cu toate că în această provincie după anexarea ei la Rusia, cu adevărat cuvânt au năvălit legile ruse și în primii 10—20 de ani se ducea o luptă în deajuns de înverșunată¹.

Explicația acestei rezistențe a dreptului, o găsim în faptul că guvernul rusesc stăruia să câștige simpatiile populației basarabene, dorind să facă din Basarabia un centru de atracție pentru vecini.

Pe de altă parte a jucat un rol important în acest proces istoric de conservare și adaptare a dreptului românesc în Basarabia și mentalitatea boierului și țăranului moldovean: ei doreau constant să se judece după obiceiurile pământului și legile vechi. Guvernul rus nu a putut neglija această particularitate a provinciei noi, cu atât mai mult că însăși păstrarea dreptului civil nu atingea de fel ordinea publică.

Istoria dreptului local basarabean sub Ruși² Începe chiar dela primul act de administrare a Basarabiei — Regulamentul provizoriu din 1812, în care se declară: «Populația Basarabiei își păstrează legile ei» (§ 6.).

Prin această dispoziție a legii provincia nou alipită și-a păstrat în întregime structura sa juridică civilă.

Puterea legilor civile moldovenești a rămas intactă și în una din cele mai importante legi asupra Basarabiei — Așezământul organizării oblastei Basarabia din 1818.

În acest act cu privire la păstrarea dreptului anterior se spunea: «În procedura civilă, întrebuițarea limbii moldovenești, se confirmă pentru asigurarea dreptului, privilegiilor și legilor locale, acordate cu înalta milă pentru totdeauna oblastei Basarabia. Din această cauză Tribunalul regional civil în afaceri litigioase ale persoanelor particulare, se va conduce de drepturile și obiceiurile moldovenești». În afacerile» unde în calitate de reclamant sau pârât figurează statul (fiscul), se aplică dreptul rusesc³.

Care anume sunt aceste legi, Sfatul Suprem al Basarabiei a lămurit în instrucțiunile sale, date Tribunalului regional civil, în Septembrie 1818. În primul rând prin ele se înțeleg obiceiurile Moldovei, ca legi ferme. În lipsa obiceiurilor, trebuie să se călăuzească de Bazilicale. În ceea ce privește cartea lui Harmenopulo și altele, ele nu sunt altceva, decât extrase din obiceiurile Moldovei și Bazilicale. De aceea nu s-ar comite greșală, dacă ar juca de călăuză și cartea lui Harmenopulo⁴.

La 3 August 1825 i s'a ridicat Sfatului Suprem al Basarabiei funcția judecătorească.

¹ A. Boldur, *Autonomia Basarabiei*, pag. 17-32, 72-76 ș. a.

² Istoria dreptului local basarabean de vr'o câteva ori a fost expusă la hotărârile Senatului Rusesc, însă pe scurt fi în cele mai dese cazuri greșit completamente sau în unele privinți. Merită atenție hotărârea Senatului în afacerea Condrațki, *Grossman. Legile locale ale Basarabiei*, St. Petersburg, 1904, pag. XIII-XVI.

³ *Autonomia Basarabiei*, pag. 44 ș.u.

⁴ *Memorii ale Societății de istorie și antichități din Odesa*, voi. XXII. pag. (80. L. Caua. *Dreptul bizantin în Basarabia*, Moscova, 1907, pag. 37.

Hotărârile Tribunalului regional civil se înaintau la apel către Departamentul II al Senatului din Petersburg. La rezolvarea afacerilor, Senatul a trebuit să se conducă de legile și obiceiurile locale ale oblastei Basarabia¹. Deoarece Senatul nu cunoștea aceste legi și obiceiuri, el a cerut guvernatorului plenipotențiar din Odesa să-i comunice informații cu privire la ele și a primit dela Sfatul Suprem prin guvernator răspunsul că în provincie sunt în vigoare următoarele legi: 1) Cartea lui Harmenopulo, care cuprinde numai extrase scurte din legile generale vechi și cele noi, editate atât la Roma, cât și la Țarigrad², 2) Cartea editată în 1814 de unul din cei mai de seamă boeri, Donici, care și ea este un extras pe scurt din dreptul roman cu unele schimbări în favoarea obiceiurilor locale, confirmate de hotărârile domnești, 3) Așezământul organizării oblastei Basarabia din 1818 și 4) Gramota (Hrisovul) gospodarului Mavrocordat din 28 Decembrie 1785³ cu privire la diferite materii, dar mai ales la pământul răzeșilor. Referitor la deciziunile locale ale gospodarilor Moldovei, s'a comunicat că nu există o colecție a lor sistematică, deoarece aceste deciziuni se pronunțaseră în afacerile civile și se găsesc în mâini ale persoanelor particulare.

Toate aceste cărți de legi au fost traduse în limba rusă și cu ordinul Senatului din 1831 au fost trimise instanțelor judecătorești cu obligația de a se călăuzi de ele în procese⁴. Întrucât însă juriștii ruși au fost educați în spiritul legilor scrise, aceste cărți au început să fie socotite ca unicul izvor al dreptului civil basarabean, ceea ce a și fost decretat printr'un ucaz împăărătesc la 1847⁵ «Oricum ar fi, chiar și cu această interpretare a dreptului civil basarabean, *guvernul rusesc recunoștea că Basarabia, din punct de vedere juridic, are o structură a sa proprie și o respecta, păstrând particularitățile juridice provinciale, moștenite din vremea, când Basarabia era una cu Moldova*. E interesant că Regulamentul din 1828, prin care se desființa autonomia, nu a avut curajul să înlăture puterea dreptului civil local⁶.

În sistemul de aplicare a legilor se introduceau numai următoarele două modificări: 1. se delimita teritorial aplicarea dreptului civil moldovenesc, exceptând două județe Ismail și Akkerman, în cari afacerile trebuiau să se hotărască conform legilor civile ruse și 2. pe tot restul teritoriului Basarabiei legile civile ruse le introduceau ca un izvor subsidiar al dreptului, în cazuri de insuficiență a legilor locale.

În afară de aceasta în unele cazuri guvernul rus înlocuia dispozițiunile dreptului local cu normele dreptului rusesc (astfel a fost introdusă în Basarabia prescripția de 10 ani).

La începutul secolului al XX-lea, sub influența practicei judecătorești din Odessa, unde exista instanța de apel pentru Tribunalul din Chișinău, și datorită lucrărilor lui O.

¹ Colecția completă a legilor. No. 30.439.

² A. N. Egunov. *Legile civile ale Basarabiei*. S.-Petersburg, 1884, pag. 226. Constantin Armenopulo era un cunosător de legi și judecător în Tesalonic prin veacul al XVI. Cartea lui a fost introdusă în practica judecăților în Grecia, în mod oficial, în 1830.

³ Ibidem, pag. 227.

⁴ Ibidem, pag. 230. O. Pergament. *Despre aplicarea legilor locale*. S.-Petersb., 1905, pag. 10.

⁵ Colecția completă a legilor, 1847, Nr. 21.794.

⁶ A. Boldur. *Autonomia Basarabiei*, pag. 96.

Pergament, avocat din Odessa, și lui Leon Casso, basarabean de origine, profesor universitar¹, Senatul a revenit la o interpretare justă a dreptului local. Schimbările s'au produs în două direcții: Senatul a recunoscut din nou puterea dreptului bizantin (hotărârea din 1900 Nr. 72) și a obiceiurilor pământului, dând dispoziții pentru verificarea existenței lor (hotărârea din 1909 Nr. 35), și pe de altă parte a oprit pătrunderea prea bruscă în Basarabia a legilor ruse (decizia din 1909 No. 9).

Senatul recomandă în cazuri de nedumeriri, contraziceri și lipsuri în legile locale, a se baza pe sensul general al legilor locale basarabene (și nu ruse).

Dreptul civil local românesc a supraviețuit dominației rusești în Basarabia, rămânând în vigoare până la 1 Iunie 1928, când din motivul desăvârșirii unității naționale române codul civil al României, a fost extins și asupra Basarabiei. Au rămas în vigoare în provincie numai câteva dispoziții vechi, ca, de exemplu, dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor, ca superior normelor codului civil român.

Pentru oricare utilizare non-comercială indicați sursa:

www.dreptprivat.wordpress.com

¹ O. Pergament. *Dota în dreptul local basarabean*, Odesa, 1901. *Despre aplicarea legilor locale* ale lui Harmenoputo ai Donici, S.-Pet., 1905; *Chestiuni controversate ale dreptului .basarabean*, 1905. Leon Casso. *Dreptul bizantin în Basarabia*, Moscova, 1905, și trad. românească a d-1 Șt. Berechet.